

Psalm 104:24,31,35: Onze opstelling tegenover de wereld om ons heen

Psalm 104 (NBV):

²⁴ *Hoe talrijk zijn uw werken, HEER. Alles hebt u met wijsheid gemaakt, vol van uw schepselen is de aarde.*

³¹ *De luister van de HEER moge eeuwig duren, laat de HEER zich verheugen in zijn werken.*

³⁵ *Zondaars zullen van de aardbodem verdwijnen, onrechtvaardigen zullen niet meer bestaan. Prijs de HEER, mijn ziel. Halleluja!*

Veel mensen hebben weinig oog voor de natuur, behalve als ze op vakantie zijn. Dan is er alle aandacht voor bossen, bergen, meren, de zee. Ook aan de cultuur wordt dan vaak apart tijd besteed, doordat kerken en musea bezocht worden.

Maar wat wordt dan bij ons geactiveerd: alleen ons gevoel voor schoonheid en/of onze bewondering? Natuurlijk kunnen we ermee volstaan op deze manier de dingen op zichzelf te bekijken, maar we kunnen ook verder kijken dan onze zintuigen reiken.

1 We prijzen God om wat spreekt van zijn glorie

Tegen onze leefwereld kan verschillend aangekeken worden.

Allereerst kun je religieus kijken. Zo zagen de mensen vroeger in en achter de natuur goden en geesten aan het werk. Die konden de mensen bang maken, want je kon van hen alles verwachten. Tegenwoordig geloven in het Westen de meeste mensen niet meer aan geesten. Wel zijn er die alles als goddelijk beschouwen, zowel de mensen als de dieren en planten. Zelfs de aarde wordt wel als goddelijk gezien; ze wordt daarom soms aangeduid als Gaia en beschouwd als onze moeder.

Door deze benadering wordt onze leefwereld op een hoger plan gezet. Alles wordt groots, want het is allemaal beziel door het goddelijke. Het effect van deze visie kan zijn dat we ons verloren voelen in de natuur. We hebben geen zelfstandige waarde meer maar vormen een druppel in de oceaan van het goddelijke. Verder kan binnen dit denken de cultuur iets hachelijks worden. Natuurlijk maken we gebruik van de natuur om die naar onze hand te zetten. Maar dat kun je alleen schuchter doen, want zomaar tast je het goddelijke van de natuur aan en kom je moeder Gaia te na.

Je kunt ook gesecculariseerd naar onze leefwereld kijken. Dat past bij ons wetenschappelijk wereldbeeld. Daarin geldt eigenlijk alleen wat je kunt meten en registreren. Daarbij merk je een systeem op van oorzaak en gevolg. In dit denkraam is geen ruimte voor God. We hebben alleen te maken met wetmatigheden en die roepen onvermijdelijk gemengde gevoelens op. Je kunt ervan onder de indruk zijn omdat die wetmatigheden erg ingewikkeld zijn en onontwaaarbaar met elkaar zijn verstrengeld. Dat alles kan je ook onzeker maken, want telkens blijkt de natuur onderworpen te zijn aan het blinde noodlot. Wat er gebeurt en ons treft is een kwestie van pech of geluk. En wat de cultuur betreft: die vindt plaats in een afgesloten wereld, waarin we alleen te doen hebben met de mens.

Uit Psalm 104 spreekt een ander levensgevoel. Opmerkelijk is hoe deze psalm aansluit bij Gen.1-2. Het lied is voor een groot deel een poëtische meditatie over de eerste scheppingsdagen. Vier voorbeelden:

'Prijs de HEER, mijn ziel. HEER, mijn God, hoe groot bent u. Met glans en glorie bent u bekleed' (104:1-2a).

Hiermee varieert de psalmist op wat in Gen.1 verteld wordt over de eerste scheppingsdag, toen God voor het eerst het licht liet schijnen.

'U stelde (de wateren) een grens die zij niet overschrijden. Gras laat u groeien voor het vee.' (104:9,14).

Deze woorden herinneren aan de derde dag, toen God het water en land elk een eigen plek toeweest, het land vruchtbaar maakte en daarop gewas liet groeien.

'U hebt de maan gemaakt voor de tijden, de zon weet wanneer zij moet ondergaan' (104:19).

Dit herinnert aan de vierde scheppingsdag, toen God de maan en de zon hun eigen functie gaf voor achtereenvolgens de nacht en de dag. Ten slotte:

'De luister van de HEER moge eeuwig duren, laat de HEER zich verheugen in zijn werken' (104:31).

Hierbij denken we meteen aan de zevende dag, waarop God heeft gerust van z'n scheppende werkzaamheid, nadat Hij op de zesde dag als eindoordeel had uitgesproken dat alles zeer goed was.

Op deze manier wordt door de dichter Gods scheppende werk met z'n resultaat bezongen. Nergens is sprake van onzekerheid of angst. Terwijl hij naar de schepping kijkt en erover doordent, kent de dichter alleen maar vreugde. Natuurlijk is hij niet blind voor de vele bedreigingen in de wereld; ook heeft hij weet van de weerloosheid van de mens. In het tweede punt kom ik daarop terug. Maar beslissend voor de psalmist is dat hij verder ziet dan z'n zintuigen reiken. En dan wordt hij enthousiast:

'Hoe talrijk zijn uw werken, HEER. Alles hebt u met wijsheid gemaakt, vol van uw schepselen is de aarde. (104:24)

Hij ziet de dingen dus niet op zichzelf. Hij ziet daarin God aanwezig; ook erkent hij dat God zich in deze wereld nog altijd laat gelden met zijn macht en wijsheid. Daarom staat voor hem vast dat onze leefwereld Gods glorie laat zien.

Die glorie is er vanaf het begin. Tegenwoordig denken velen dan aan de zgn. oerknal. Voor dit model worden allerlei astronomische waarnemingen en redematies aangevoerd, die beslist ergens op slaan. Intussen weet niemand precies hoe God scheppend begonnen is. In elk geval geloven we gehoord de Bijbel dat uiteindelijk God dat eerste begin heeft gemaakt. Bij Hem ligt de oorsprong van alles.

Sindsdien heeft Hij het geschapene niet aan z'n lot overgelaten. Dat alles tot op de dag van vandaag functioneert is bij de gratie van zijn macht. De tegenwoordige verschijnselen en processen vormen dus geen gesloten circuit. God is er nog altijd bij betrokken.

Natuurlijk, wij kunnen met onze instrumenten heel veel registreren en op formule zetten. Dan lijkt het alsof God hier niet bij te pas komt. Maar er valt meer te zeggen over onze werkelijkheid. Dát wij de wereld kunnen onderzoeken komt doordat God haar in stand houdt. Hij is de bron en garantie van alle wetmatigheden, verg. Ps.119:91: 'Naar uw voorschriften blijven hemel en aarde bestaan.' Het is zaak dat dit ook werkelijk voor ons leeft. Anders kijken we te beperkt naar onze leefwereld en doen we God als Schepper en 'instandhouder' van alles tekort.

Het geloof in deze God geeft ons een eigen kijk op de wereld met haar natuur en cultuur. Allereerst blijkt de natuur niet het resultaat te zijn van een grillig toeval en evenmin van een ijzeren noodzakelijkheid. De goede verstaander kan in alles Gods hand opmerken. Daarom moeten we altijd met twee woorden spreken over de werkelijkheid: zoals de dingen op zichzelf zijn én zoals Gods macht daarin werkzaam is. Wij doen bijvoorbeeld onze weerkundige waarnemingen, op grond waarvan we verwachtingen uitspreken over het weer van de komende dagen. Tegen deze achtergrond kunnen we met recht spreken van 'hét regen' en 'hét onweert'. Tegelijk is waar: via al die ingewikkelde meteorologische verschijnselen is het God die het weer laat zijn zoals het is. In de woorden van de psalm:

'U maakt van de wolken uw wagen en beweegt u op de vleugels van de wind,
U maakt van de winden uw boden, van vlamvend vuur uw dienaren.' (104:3-4)

Verder bestuderen biologen de groeiprocessen en ecosystemen van planten en bomen. Wat zij daarover ontdekken is de waarheid over hoe alles groeit en bloeit (tenminste, tot op zekere hoogte, want er ontstaan altijd weer nieuwe inzichten). Maar wat biologen zeggen is niet de complete waarheid, want volgens de psalmist moeten we God ook hier niet vergeten:

'Gras laat U groeien voor het vee en gewassen die de mens moet verbouwen.
De bomen van de HEER zuigen zich vol, de ceders van de Libanon, door Hemzelf geplant.' (104:14a,16).

Daarom is het aanvechtbaar te spreken over 'moeder natuur' en over Gaia, 'moeder aarde', want die zijn geen zelfstandige grootheden; hun oorsprong en voortbestaan zijn te danken aan God.

Over de cultuur is de psalmist heel sober maar toch ook veelzeggend:

God laat gewassen groeien 'die de mens moet verbouwen. Zo zal hij brood winnen uit de aarde en wijn die het mensenhart verheugt, geurige olie die het gelaat doet stralen, ja, brood dat het mensenhart versterkt.' (104:14b-15).

Daarmee geeft de dichter aan dat de aarde erop ingesteld is om door de mens bewerkt te worden. Het is dus door God gewild dat de natuur in cultuur wordt gebracht. Maar dan spreekt niet alleen de natuur van Gods glorie maar evengoed ons technisch en artistiek kunnen. Wij denken vaak alleen aan God als we mooie bloemen of vogels waarnemen, maar meestal niet als we ons verbazen over wat de mens tot stand brengt. Toch moeten we ook bij cultuurproducten onze blik richten op God. Zo is een auto meer dan een ding dat op brandstof rijdt. Een auto rijdt uiteindelijk bij de gratie van Gods wijsheid en macht. Evenzo horen beeldende kunst, muziek, sport en spel onze bewondering voor de Schepper te activeren.

Zo stimuleert de psalmist ons dat we onder de indruk zijn van de grootheid van Gods glorie. En dan te bedenken dat we nog maar een fractie van de schepping opmerken en benutten.

Dit alles maakt het ons onmogelijk om onverschillig of zelfs benauwd in de wereld te leven, alsof die tegenover ons zou staan. Dat was vroeger de houding toen mensen nog geloofden aan een betoverde wereld vol geesten e.d. Ook kunnen we er niet mee volstaan hoog van de natuur en de techniek op te geven, als zouden die op zichzelf staan. Dat is tegenwoordig de houding van veel mensen onder invloed van wetenschappelijke visies. Voor christenen is passend dat ze enthousiast zijn over de wind, de dieren, de bergen én over apparatuur, muziek en noem maar op, want al die zaken maken duidelijk hoe uitzonderlijk groot onze God is. Daarom kunnen we ons hier thuis voelen, want met onze ogen en oren komen we in aanraking met de kwaliteiten van onze hemelse Vader.

2 We erkennen dat Gods glorie hier nog niet af is

Er zijn christenen die moeite hebben met de positieve benadering van het voorafgaande: 'We moeten onze blik toch voor alles naar boven en naar de toekomst richten?' Dit komt overeen met de manier waarop Psalm 16 in de berijming van 1773 afsluit:

'...De lieflijkheên van 't zalig hemelleven / zal eeuwiglijk Uw rechterhand mij geven' (Psalm 16:6).

Veelzeggend zijn ook de woorden uit het lied 'Morgenglans der eeuwigheid':

'...verblijd ons met de zoetheid / van des hemels zaligheid / voor altijd' (Lied 289:5, uit: Liedboek 1973).

En ten slotte uit het lied 'Looft God, die zegent al wat leeft' van Schulte Nordholt:

'...dat het ten hemel toe moet gaan, en gaat in eeuwigheid' (Lied 319:3, uit: Liedboek 1973).

Al deze berijmingen hebben gemeenschappelijk dat het zicht op de nieuwe aarde volledig ontbreekt. Maar waar het mij hier vooral om gaat is dat de tegenwoordige aarde in deze berijmingen irrelevant lijkt. Ik formuleer het voorzichtig, want je moet er altijd mee rekenen dat geen enkel lied recht kan doen aan alle aspecten van wat we geloven. Dat neemt niet weg dat de aangehaalde verzen ervan uit lijken te gaan dat we hier op aarde pelgrims zijn op doorreis. Ons thuis is niet de hedendaagse wereld maar de hemel. En dat is niet zonder reden, kan aangevoerd worden. In deze wereld hebben we met de macht van het kwaad te maken. Denk aan natuurrampen en hoe mensen telkens fundamenteel falen. Daarom moeten we ons wel vreemdeling voelen in deze wereld.

Er zijn christenen die hieruit concluderen: 'Dus kunnen en willen we ons niet met onze leefwereld verbonden voelen. Het alledaagse leven, de natuur en de cultuur mogen soms wel aardig lijken maar uiteindelijk hebben ze geen echte waarde. En wat ons beroep betreft: we hebben dat nodig voor ons levensonderhoud; ook kunnen we er plezier aan beleven. Maar het mooiste zou zijn als we in de zending of in de hulpverlening werken want dan staan we regelrecht in dienst van de Heer.'

In deze benadering zitten kernen van waarheid.

Allereerst is het is een feit: Gods glorie hier is nog niet af. We zijn op weg naar een toekomst waarin geen afbreuk meer wordt gedaan aan Gods glorie. In die zin zijn we op doorreis. Overigens is de hemel alleen een tussenstation; ons einddoel is de hemel op aarde.

Vanwege die toekomst is het eveneens waar dat we ons niet moeten uitleveren aan de natuur of de cultuur, alsof die alles zouden zijn. Er komt een vervolg dat beter is dan alles wat we nu kennen.

Ten slotte is het een feit dat de destructieve macht van het kwaad volop gaande is, onder de mensen en in de natuur, met als gevolg: slachtoffers van nietsontziende oorlogen en van onze kortzichtige en hebzuchtige omgang met de schepping. In dat opzicht kunnen we ons hier onmogelijk thuis voelen.

Toch hoeven we door dat kwaad niet van de wijs te raken. Want Christus is er. En van Hem geldt:

'In Hem is alles geschapen, alles in de hemel en alles op aarde, het zichtbare en het onzichtbare, vorsten en heersers, machten en krachten, alles is door Hem en voor Hem geschapen.

In Hem heeft heel de volheid willen wonen en door Hem en voor Hem alles met zich willen verzoenen, alles op aarde en alles in de hemel, door vrede te brengen met zijn bloed aan het kruis.' (Kol.1:16,19-20)

Een bemoedigende realiteit: dank zij het gevloeide bloed van Christus en dank zij zijn regeren in de hemel wordt de schepping niet ongedaan gemaakt. Onder en door de mensen gebeuren er weliswaar verbijsterende dingen; ook is er is veel ontluistering in de natuur. Hierdoor is er een constante stroom van ellende in onze wereld. Maar dank zij Christus klinkt hier nog altijd een echo van Gods spreken uit Genesis 1, toen Hij zeven keer over zijn schepping zei: 'Het is goed.' Daarom is het nare niet het één en al, maar kan nog altijd de lof op Hem als Schepper gezongen worden, zoals hier in Ps.104 gebeurt.

Het is daarom onjuist van deze wereld te vervreemden en alleen maar naar boven en naar voren te kijken. Wie met de rug naar deze wereld staat, doet onrecht aan de Schepper, want het positieve begin heeft Hij dank zij Christus nog altijd grotendeels overeind gehouden.

Dat neemt niet weg: wie hart heeft voor z'n hemelse Vader heeft er last van dat het harmonieuze begin verleden tijd is en dat Gods schepping lijdt door het falen van mensen en andere rampen. Dat activeert bij ons het verlangen naar een nieuwe wereld waarin God alles is in allen (verg. 1 Kor.15:28).

3 We vragen God om verwijdering van wat afbreuk doet aan zijn glorie

Op dit moment is Gods glorie hier dus nog niet af. Daar moeten we niet aan voorbijzien. Het moet juist goed tot ons doordringen. We kunnen er nooit vrede mee hebben dat er zo veel ontluistering en ellende is. Bij een christelijke levenshouding hoort dat we hunkeren naar het herstel van alles. De psalmist spreekt dat verlangen ook uit:

'De luister van de HEER moge eeuwig duren, laat de HEER zich verheugen in zijn werken' (104:31).

De dichter ziet ernaar uit dat Gods glorie eeuwig duurt en dat Hij zich blijvend verheugt over alles. De vervulling van z'n verlangen is twijfelachtig zolang de ontluistering voortduurt. Daarom is hij erop gepitst dat er een einde komt aan alle afbreuk aan Gods glorie.

Maar eerst moet helder zijn wat de óorzaak is van alle ellende, alle ontluistering van God en zijn schepping. De oorzaak is niet onze onkunde of onmacht. Het zou oppervlakkig zijn als we alleen daaraan denken. Volgens Genesis 3 is de bron van alle ellende onze ongehoorzaamheid aan God. Die heeft een vernietigend effect op alles. Allereerst heeft God in reactie hierop zijn vervloeking over de wereld uitgesproken, met als resultaat: het leven hier is vaak een zinloos bestaan, waardoor we in allerlei opzicht maar moeilijk goed met de wereld om kunnen gaan. Verder hebben de mensen het in zich dat ze zich eigenzinnig opstellen; ook blijven ze ondanks al hun wetenschappelijke en technische ontwikkeling telkens beperkt qua inzicht en kennis. Ook hierdoor maken we telkens een stroom ellende los.

Als daar de oorzaak van alle ellende ligt, is meteen duidelijk dat alleen God voor een ommekeer kan zorgen. Wij kunnen de bron van het kwaad, onze ongehoorzaamheid, niet stoppen. Dat gaat ver boven onze macht, want we maken ons telkens opnieuw schuldig. We moeten onze redding van God verwachten. En dat is het evangelie in het slotvers van deze psalm: we kunnen er zeker van zijn dat we op weg zijn naar een nieuwe wereld, waar geen ongehoorzaamheid meer bestaat:

'Zondaars zullen van de aardbodem verdwijnen, onrechtvaardigen zullen niet meer bestaan.

Prijs de HEER, mijn ziel. Halleluja!' (104:35).

Deze uitspraak moeten we overigens niet te makkelijk in de mond nemen. Dan zouden we haatdragend zijn, in strijd met Christus opdracht tot liefde voor de naaste en zelfs voor vijand. Ook die vijand moeten we het evangelie gunnen. Dus kunnen we die slotverzuchting uit Psalm 104 alleen in vrees en beven uitspreken, in het besef dat wij evengoed zomaar de foute kant kunnen kiezen.

Maar hoe voorzichtig we ook dienen te zijn in het uitspreken van dit slotwoord – we mogen er ook niet over zwijgen. Als we warm lopen voor God, zullen we er juist naar uitzien dat de volle intensiteit van Gods glorie aanwezig zal zijn in deze wereld, met uitschakeling van al het kwaad.

Intussen vindt er nog altijd veel afschuwelijks plaats. Daardoor kan de lof uit Psalm 104 ons in de keel blijven steken. Maar het slot van de psalm houdt ons voor: we zijn onstuitbaar op weg naar een grootse tijd. Het is waar, we hebben er geen zicht op hoe de lijnen naar de toekomst lopen. Maar die toekomst zal eens tegenwoordige tijd zijn. In onze verscheurde wereld is er dus uitzicht. Daarop vooruitlopend kunnen we nu al onder de indruk zijn van de grootheid van Gods glorie en dus genieten van wat Hij ons vandaag geeft. Dat kan nog eens extra het verlangen activeren: eens wordt uitgebannen wat nu nog afbreuk doet aan zijn glorie, zodat die glorie het een en al zal zijn.